

דניאל - מצודת ציון

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב

דניאל פרק-א

{א} ויצר. מלשון מצור וענינו הקפת החיל על העיר להציר להם ולכבשם
: **{ב}** שנער. היא בבל ע"ש שנערו בה מתי המבול כי היא עמוקה מכל
העולם : **{ג}** סריסיו. שריו : הפרתמים. ענין שררה ועושר וכן חיל פרס
ומדי הפרתמים (אסתר ח) והיא מלה זרה ואולי היא מלשון כשדים
וכמוהו רבים ימצאו בזה הספר אשר אין לדעת ביאורם כ"א לפי הקרוב
לענינם : **{ד}** מאוס. כמו מום : מדע. ענין מחשבה כמו גם במדעך מלך
אל תקלל (קהל' י) : ספר. ר"ל כתב הנכתב בספר : **{ה}** וימן. ענין הזמנה
כמו וימן ה' דג (יונה ב) : מפת בג. ענין מאכל : **{ח}** יתגאל. ענין לכלוך
וטנוף כמו לחם מגואל (מלאכי א) : **{י}** מנה. הזמין : זועפים. ר"ל רעים
והוא מל' זעף וכעס כי הכועס נשתנה מראית פניו לרוע : כגילכס.
כדמותכם ובדרז"ל בן גילו (יבמות קכ) : **{יא}** המלצר. הוא המסדר
המאכל : אשר מנה. אשר הפקיד כמו ומהם ממונים על הכלים (דה"א
ט"ו) : **{יב}** נס. מלשון נסיון : הזרועים. מיני זרעונים כקטניות וכיוצא :
{טו} ובריאי. ענין שומן כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג) : **{יז}** חזון.
ראיית החלום והוא כפל ענין במ"ש : **{כ}** ידות. חלקים כמו וארבע
הידות (בראשי' מז) : החרטומים. הם חכמי הטבע. האשפים. הם חכמי
הרפואה :

דניאל פרק-ב

{א} ותתפעם. ענין הכאה וקשקוש וכן ויהי בבוקר ותפעם רוחו (בראשי'
מ"א). והוא מלשון פעמון המקשקש : ושנתו. מלשון שינה : נהיתה. ענין

כריתה ושבירה כמו נהייתי ונחליתי (לקמן ח) : **[ד] ופשרא**. ופתרונו כמו ופותר אין אותו (בראשׁי מ) תרגומו ופשר לית ליה וכן רוב הספר הוא לשון תרגום והוא ארמית ואין צורך להביא ראיה עליהם : **[ה] אזדא**. הלכה ובדרזׁל ואזדא לטעמיה : **הדמין**. בת״י הוא ענין נתחים : **[ו] ונבזבה**. ענין דורון גדול בויתור רב ובדרזׁל המבזבז אל יבזבז וכו׳ (כתובות נ) : **[ח] יציב**. ענין אמת וכמוהו רבים בזה הספר ובתפלה אמת ויציב והוא מלשון דבר הניצב ועומד ומתקיים : **[יב] בנס**. בזעף כי והנס זועפים (בראשׁית מ) תרגומו נסיסין : **[טו] ענה**. ענינו הרמת קול כמו וענו הלויים וגו׳ קול רם (דברים כז) : **מהחצפה**. ממהרת והוא מל׳ חצוף הממהר להביש ולהחפיר את הבריות : **[כו] כהל**. יכול וכן ולא כהלין כתבא למקרא (לקמן ה) : **[כז] גזרין**. הם בעלי הקסם ההולכים לקראת נחשים : **[כט] רעיוניך**. מחשבתך כמו בנתה לרעי (תהלים קלט) : **[ל] על דברת**. ענינו כמו בעבור וכן על דברת בני האדם (קהלת ג) : **[לא] ואלו**. והנה וכן ואלו עיר וקדיש (לקמן ד) : **דכן**. זה כי מי האיש הלזה (בראשׁית כד) ת״א דיכי : **[לב] וירכתה**. שלשה פרקים יש ברגל העליון קרוי ירך האמצעי קרוי שוק התחתון קרוי רגל : **[לה] כעור**. כמוץ או יתכן שתהיה מל׳ נעורת של פשתן ובא בחסרון הנו״ן ור״ל כדבר אשר ינוער : **[מ] וחשל**. ומרדד ובדרזׁל חשלי דודי (כתובות עז) : **[מא] די פחר**. של יוצר חרס ובדרזׁל במני דפחר׳ (תענית ז) : **נצבתא**. ענין נטיעה כמו מצבת במ (ישעיה ו) ור״ל הכח והיכולת ע״ש שהנטיעה היא כח הפירות והעלין : **[מח] סגנין**. ענין שררה מה כמו ויבא סגנים כמו חומר (ישעיה מא) :

דניאל פרק-ג

[ב] לאחשדרפניא וכו׳. כולם שמות מיני שררה זו למעלה מזו וידועים המה בל׳ כשדים : **לחנכת**. התחלת תשמיש הדבר להיות משמש והולך קרוי חנוך בל׳ המקרא : **[ד] וכרוזא**. ענין השמעת הדבר לרבים : **עממיא**. הם האומות שיש להם אלוה ותורה : **אומיא**. הם בלא אלוה ובלא תורה : **ולשניא**. הם החלוקים בלשונותם בין מבני אלוה ותורה ובין זולתם : **[ה] משרוקיתא וכו׳**. כולם שמות מיני כלי זמר וידועים המה בל׳ כשדים : **[ח] ואכלו קרציהון**. הוא מענין רכילות ומלשינות כי לא תלך רכיל (ויקרא יט) ת״א לא תיכול קורצין ע״ש שדרך המלשין לרמוז דברו ולקרוץ בעיניו למען לא יבינו כל העומדים ובהקריצה ההיא כאלו אוכל בשר מי אשר ילשין עליו : **[י] טעם**. ענינו בכ״מ דבר שיש בו ממש הנעשה בטעם ולא דבר של מה בכך : **[יד] הצדא**. ענין שממה כי תהו ובהו (בראשׁית א) ת״א צדיא ורקניא : **[טז] חשחין**. כמו חוששין הידוע בדרזׁל : **[יט] למזא**. ענין הסקה ושריפה וכן מזי רעב (דברים לב) : **[כ] לכפתה**. ענין קשירה ובדרזׁל עבד כפות לו (ב״ק כב) : **[כא] בסרבליהון**. הוא שם מלבוש ובדרזׁל בסרבלי חתימי (שבת נח) : **פטשיהון**. הם המכנסים :

וכרבלתהון. מין לבוש עשוי להתעטף בו ודוגמתו ודוד מכורבל במעיל (דה"א טו) : **[כב] שביבא**. ניצוצות כמו ולא יגה שביב אשו (איוב יח) : **[כד] להדברוהי**. הם היועצים המנהיגים כי וינהג את הצאן (שמות ג) ת"א ודבר : **[כה] לבר אלהין**. כן יקרא המלאך כאלו הוא מבני בית של השכינה וכן ויבואו בני האלהים (איוב א) : **[כז] בגשמיהון**. בגופם כי ושבט לגו כסילים (משלי כו) ת"י ושבטא לגושמיהון : **התחרך**. ענין שריפה כמו לא יחרוך רמיה (שם יב) : **עדת**. עברה כמו לא עדה עליו שחל (איוב כח) : **[כט] שלו**. שגגה ומשגה כמו על השל (ש"ב ו) : **[לא] ישגא**. יתגדל ויתרבה כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צב) : **[לב] שפר**. נאה ויאה כמו אמרי שפר (בראשית מט) : **[לג] כמה**. הוא כענין מאד ובדרז"ל כמה גדולים מעשה חייא (כתובות קג) :

דניאל פרק-ד

[א] ורענן. ענין לחות ורטיבות כמו דשנים ורעננים (תהלים צב) : **[ו] אנס**. ענין הכרח ונצוח ועל שם זה נקרא הגזלן אנס : **[ט] עפיה**. העלין כמו מבין עפאים (שם קד) : **[י] עיר**. מלאך המחריב והוא מלשון ערו ערו (שם קלז) : **[יא] גדו**. כרתו והוא קרוב מלשון שקמים גדעו (ישעיה ט) : **אתרו**. ענין הפלה והשלכה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג) : **[יד] שאלתא**. הוא ענין גזירה ע"ש כי נעשה בשאלת פי ה' : **עד דברת**. כמו על דברת ור"ל בעבור : **[טז] אשתומם**. ענין תמהון ושתיקה כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג) : **לערך**. לשונאך כמו ויהי ערך (ש"א כה) : **[כב] יטעמון**. מלשון טעימה ואכילה : **[כד] מלכי**. עצתי כמו וימלך לבי עלי (נחמיה ה) : **[לג] יבעון**. ענין שאלה ובקשה כמו אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) : **[לד] בגוה**. כמו בגאוה ודוגמתו כי השפילו ותאמר גוה (איוב כב) :

דניאל פרק-ה

[א] לחם רב. כל סעודה קרויי ע"ש הלחם : **[ב] שגלת'**. היא המלכה המיוחדת לו למשכב המשגל : **[ה] נברשתא**. מנורה ובדרז"ל עשתה נברשת של זהב (יומא לז) : **גירא**. סיד כמו כאבני גיר (ישעיה כז) : **פס ידא**. כף היד ובדרז"ל שלשים בפיסת היד (אהלות פ"א) : **[ו] נקשן**. ענין הכאה כמו מקשה תיעשה המנורה (שמות כה) : **[ז] ארגונא**. ארגמן וכן ובארגון וכרמיל (דה"ב ב) והוא שם מין צבע חשוב : **והמניכא**. ענק רצוף בטבעות לתכשיט כי רביד הזהב (בראשית מא) ת"א מניכא דדהבא :

[ט] משתבשין. ענין בלבול ושבוש הדעת : **[יא]** נהירו. הארה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג) : **[יז]** ונבזביתך. ענין דורון גדול כמו מתנן ונבזבה (לעיל ב) : **[יט]** זייעין. ענין חרדה ורתת כמו והיה רק זועה (ישעיה כח) : **[כא]** ערדיא. פראים כמו ומוסרות ערוד (איוב לט) : **[כד]** רשים. ענין כתיבה וכן את הרשום בכתב (לקמן י) : **[כח]** פרס. ענין שבירה כמו הלא פרוס לרעב לחמד (ישעיה נח) :

דניאל פרק-ו

[ג] סרכין. שם מין שררה : **[ד]** עשית. ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמו) : **[ה]** עילה. עלילה, ובדרז"ל עילה מצאו (כתובות כ) : **[ו]** שלו. משגה כמו על השל (ש"ב ו) : **[ז]** הרגשו. ענין קבוץ כי בקבוץ עם רב נשמע קול המיה ורגישה וכן למה רגשו גוים (תהלים ב') : **[טו]** בל. הוא מלי מנדה בלו והלך (עזרא ד') וענינה מס וגולגולת, או הוא מענין לאו כמו בל למד צדק (ישעיה כו) : **[יט]** משתדר. ענין ספק והשתדלות בדרז"ל השתדל להיות איש (אבות פ"ב) : **[יט]** ובת טות. לן מבלי סעודת הערב וכן בדרז"ל ובת טות ולא הבדיל (פסחים קז) ר"ל לא אכל בלילה על שלא הבדיל : **[כ]** ודחון. הוא הפוך מן חדון ור"ל שמחת כלי זמר : **[כ]** בשפרפרא. כן ת"י על השחר : **[כג]** בנוהא. מלי נוגה ואורה :

דניאל פרק-ז

[ב] וארו. כמו ואלו ר"ל והנה : **[ג]** מגיחן. ענין יציאה כמו גוחי מבטן (תהלים כב) : **[ד]** מריטו. תלשו כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט) : **[ה]** ולשטר. צלע ת"א סטר : **[ו]** באתר. כמו בתר בלא אל"ף : **[ז]** רפסה. רמסה כמו מתרפס ברצי כסף (תהלים סח) : **[ט]** ועתיק. ענין מיושן כמו והדברים עתיקים (דה"א ד') : **[י]** ורבו. הוא עשרת אלפים : **[יב]** וארכה. ענין המתנה ואריכת זמן : **[יג]** ועידן. הם שמות (יד) וליה. ונתן לו הממשלה והכבוד והמלוכה וכל העכו"ם יעבדו לו : נרדפים וכן אדמת עפר (לקמן יב) : **[טו]** נדנה. ענין תיק ונרתק כמו וישב חרבו אל נדנה (דה"א ד) : **[כג]** ותדושנה. מלי דישה : **[כח]** יבלא. מלי בליה והפסד : **[יט]** ויסבר. ענין מחשבה ובדרז"ל סברוהו רבן : **[כ]** עדן. כן התרגום של עת ושל שנה :

דניאל פרק-ח

[ב] הבירה. ענין ארמון וכן לא לאדם הבירה (שם כט) ור"ל שהיתה מטרפולין מקום הארמונות : **אובל**. נהר והוא מלי יבלי מים (ישעיה ל) ובא האל"ף במקום היו"ד כמו ישי ואישי (דה"א ב) : **אולי**. כן שם הנהר : **[ד]** מנגח. ענין הכאה ודחיפה בקרן : **[ה]** צפיר. הוא שעיר וכן צפירי חטאת (עזרא ח) : **חזות**. ענין ראייה ומראה : **[ט]** מצעירה. קטנה כמו והיא מצער (בראשית יט) : **הצבי**. החמודה וכן נחלת צבי (ירמיה ג) : **[יא]** הורם. ל' הרמה וסלוק : **מכון**. מלי כן ובסיס : **[יב]** וצבא. זמן קצוב כמו הלא צבא לאנוש (איוב ז') : **[יג]** לפלמוני. היא מלה מורכבת מפלא ואלם ופלא הוא ענין מכוסה כמו כי יפלא ממך (דברים יז) ואלם ר"ל לא ידובר בו ועל כי היה שמו נעלם ממנו אמר לפלמוני : **שומם**. משותק כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג) : **וקדש**. וי"ו יתירה : **[טז]** להלז. להזה כמו השונמית הלז (מ"ב ד') : **[יז]** נבעתי. מלי בעתה וחרדה : **כי לעת קץ**. אשר לעת קץ : **[יח]** נרדמתי. מלשון תרדמה ושנה : **[כא]** והצפיר השעיר. כפל המלה בשמות נרדפים לתוספת ביאור : **[כג]** כהתם. מלשון תם והשלמה : **עז פנים**. חצוף : **[כו]** כי לימים רבים. אשר לימים רבים : **[כז]** נהייתי. נשברתי וכן ושנתו נהיתה עליו (לעיל ב') :

דניאל פרק-ט

[ב] בספרים. מלשון מספר וחשבון : **[ד]** אנא. ענין לשון בקשה : **[ז]** במעלם. ענין חטא ופשע : **[יא]** ותתך. ענין יציקה והרקה כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) : **האלה**. הקללה : **[יג]** חלינו. ענין תפלה כמו ויחל משה (שם לב) : **[יד]** וישקד. ענין מהירות כמו כי שוקד אני (ירמיה א) : **[יח]** פקח. פתח : **[יט]** הקשיבה. ענין שמיעה : **תאחר**. מלי איחור והעכבה : **[כא]** מועף ביעף. מלי עפיפה ופריחה : **מנחת ערב**. תשורת ערב : **[כד]** שבועים. שמטות משבע שנים : **נחתך**. נגזר כי שניהם הם מענין כריתה : **ולהתם**. מלי תם והשלמה : **ולחתום**. ענין גמר ובדרז"ל כל חותמי ברכות (ברכות סג) וכן ועל החתום (נחמיה י) כי דרך לרשום כ"א שמו אחר גמר הכתב : **ולמשוח**. ענין גדולה כמו למשיחי לכורש (ישעיה מה) ולזה קראו גם כאן משיח נגיד : **[כה]** וחרוץ. ענין חפירה ובדרז"ל חריצים ונעיצים (חולין סז) : **ובצוק**. מלשון צוקה וצרה : **[כו]** בשטף. הוא לשון מושאל משטיפת מרוצת המים : **נחרצת**. ענין כריתה וחתוך וכן כי כלה ונחרצה (ישעיה י') : **[כז]** לרבים. לשרים כמו ורבי המלך (ירמיה מ"א) : **משומם**. משותק ונאלם : **תתך**. ענין יציקה והרקה :

דניאל פרק-י

[א] וצבא. ענין חיל רב : **[ג] עד מלאת.** עד נשלם : **[ה] בדים.** פשתן : **בכתם.** ענין זהב וכן וחלי כתם (משלי כ"ה) : **[ו] כלפידי.** כלהבות : **ומרגלותיו.** רגליו : **כעין.** כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא) : **קלל.** מזוקק באש והוא מלי קלוי באש (ויקרא ב) : **[ח] עצרתי.** ענין עכבה כמו ולא תעצור כח הזרוע (לקמן י"א) : **[י] ותניעני.** מלי נענוע : **[יד] לימים.** ר"ל לימים רבים ומעצמו יובן החסרון וכן אנשי מדות (במדבר יג) ור"ל מדות הרבה : **[טו] ונאלמתי.** מלשון אלם : **[טז] צירי.** כל דבר התקוע זה בזה נקרא ציר והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן נהפכו עליה ציריה (ש"א ד) : **[יז] והיך.** כמו ואיך באלף וכן היך אביא אלי (דה"א יג) : **[כא] הרשום.** מלי רושם ור"ל כתיבה :

דניאל פרק-יא

[א] ולמעוז. מלשוי עוז וחוזק : **[ב] יעיר.** יעורר כמו יעיר קנאה (ישעיה מג) : **[ד] ותהץ.** ענין חלוקה כמו ויחץ את הילדים (בראשית לג) : **תנתש.** ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) : **[ו] מישרים.** מלי ישר ור"ל פשרה שהוא ישר ונוח לזה ולזה : **[ז] מנצר.** ענין ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא) : **כנו.** מלשון כן ובסיס : **והחזיק.** ענין אחיזה כמו והחזיק בה האיש (דברים כב) : **[ח] נסיכיהם.** שריהם כמו נסיכי סיחון (יהושע יג) : **[י] יתגרו.** מלי תגר ומריבה : **[יא] ויתמרמו.** מלי מרירות : **[יב] ונשא.** ענין לקיחה : **[יד] פריצי.** רשעים הפורצים גדר האמת והצדק : **[טו] סוללה.** הוא תל העפר העושים מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר : **[יז] בתוקף.** בחוזק כמו מעשה תקפו (אסתר י) : **[יח] והשבית.** ויבטל : **קצין.** שר ומושל כמו קצין תהיה לנו (ישעיה ב) : **[כא] בחלקלקות.** מלשון חלק ר"ל חניפה ודברים רכים וחלקים : **[כד] יבזור.** יפזר וכן בזר עמים (תהלים סח) כי בומ"ף מתחלף : **[כז] פת בגו.** מאכלו : **[כז] למועד.** מלשון יעוד וקביעת זמן : **[ל] ציים.** אניות כמו וצי אדיר (ישעיה לג) : **כתים.** הם רמולוס כן ת"א בתורה : **ונכאה.** וישבר כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : **ועשה.** ענין אסיפה וקבוץ כמו ויעש חיל (ש"א י"ד) : **[לד] ונלוו.** ענין התחברות כמו הפעם ילוה (בראשית כט) : **[לה] לצרוף.** עניינו הבנת הדבר להפריש השקר מן האמת והוא מושאל מלשון צרוף כסף להסיר הסיג : **וללבן.** עניינו העמדת הדבר על בוריו ואמיתתו בבהירות הלובן : **עוד.** הוא ענין רבוי כמו ויבך על צואריו עוד (שם מ"ו) : **[לו] אל.** ענין אומץ וחוזק כמו יש לאל ידי (שם לא) : **נפלאות.** מכוסות ר"ל שלא נשמע מעולם : **נחרצה.** נכרתה כמו נחרצת שוממות (לעיל ט) : **[לח] כנו.** מלי כן ובסיס : **[לט] במחיר.** דמי ערך הדבר כמו ומחיר שדה (משלי כ"ז) : **[מ] יתנגח.** ענין הכאה ודחיפה : **וישתער.** כמו

ויסתער בסמ"ך והוא מלשון רוח סערה : **[מא]** **וראשית**. ענין מיטב וכן ראשית גבורתם (ירמיה מט) : **[מב]** **לפליטה**. הצלה ושארית : **[מג]** **במכמני**. עניינו אוצרות מסתריי ודומה לו בל' ארמית כי ואשר לא צדה (שמות כא) ת"א ודלא כמן : **ולובים וכושים**. שמות עובדי כוכביי : **במצעדין**. מל' צעד ופסיעות : **[מד]** **בחמא**. כמו בחמה בה"א : **[מה]** **ויטע**. מצינו לשון נטיעה באוהלים כמ"ש כאהלים נטע ה' (במדבר כד) : **אפדנו**. עניינו ארמון ובדרז"ל חזאי אפדנא דאביי דנפל (ברכות נח) ור"ל אוהליו אשר היו יפים ומשובחים כארמונות :

דניאל פרק-יב

[ב] **אדמת עפר**. כפל המלה בשמות נרדפים וכן והצפיר והשעיר (לעיל ח) : **לדראון**. ענין בזיון וכן והיו דראון לכל בשר (ישעיה סו) : **[ג]** **יזהירו**. ענין הארה וזריחה : **[ד]** **ישוטטו**. ענין התנועה אנה ואנה כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) והושאל על תנועת המחשבה : **[ה]** **היאור**. בתורה ת"א נהרא : **[ו]** **הפלאות**. המכוסה כמו כי יפלא ממך (דברים יז) : **[ז]** **נפץ**. ענין הרצוף עם הפיזור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז) : **יד**. ענין כח שהוא ביד : **[י]** **יתבררו**. מלשון ברור : **ויתלבנו**. מל' לבון וענינו העמדת הדבר על בוריו : **[יב]** **המחכה**. ענין תקוה כמו יעשה למחכה לו (ישעיה סד) : **[יג]** **הימין**. כמו הימים במ"ס :